

หลักพุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านผาซ้อ จังหวัดลำปาง
Buddhist Principles for Environmental Conservation:
A Case study of Ban Pha Chor Community, Lampang Province

พระอธิการขวัญชัย ปภากโร (ชัดคำ)

Phraathikarn Kwanchai Pabhakaro (Khadkham)

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Lamphun Collage, Mahachulalongkarnrajavidyalaya University

Email: 2561Kwanchai@gmail.com

Received: 2024-06-12

Revised: 2024-06-24

Accepted: 2024-06-26

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและบริบทชุมชนบ้านผาซ้อ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง และ 2) เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านผาซ้อ จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า

บริบทชุมชนบ้านผาซ้อ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ชุมชนนี้อยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ชุมชนบ้านผาซ้อมีป่าชุมชน จำนวน 600 ไร่ อยู่ในเขตป่าสงวน มีน้ำในแหล่งน้ำตามธรรมชาติ มีสัตว์ป่าต่าง ๆ อาศัยอยู่ ป่ามีความชุ่มชื้น และอุดมสมบูรณ์มาก การใช้ทรัพยากรธรรมชาติแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ ป่าชุมชน และป่าใช้สอย มีคณะกรรมการบริหารป่าชุมชน มีหน้าที่ในการสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของป่าอนุรักษ์ป้องกันรักษาป่าชุมชน และทำประชาคมในชุมชนในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านผาซ้ออาศัยความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทต่อการจัดการป่า เช่น พิธีกรรมบวชป่า เป็นต้น

วิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชน บ้านผาซ้อ จังหวัดลำปาง ได้แก่ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นมีมากมาย เพราะธรรมะ คือ ธรรมชาติ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกใบนี้ล้วนแต่เป็นธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง แล้วนำมาเผยแผ่ให้ผู้อื่นได้รู้ได้เข้าใจและอยู่กับธรรมชาติเหล่านั้นอย่างมีสติ รู้คุณค่า รู้ประมาณ หลักสังคหัตถ์ 4 สอนให้เอื้อเพื่อเอื้อแก่กันด้วยการให้วัตถุเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนซึ่งกันและกัน

ความกตัญญูทเวที ความกตัญญูต่อแหล่งน้ำ อริยสัจ 4 ใช้หลักแห่งความจริงเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ

คำสำคัญ : อนุรักษ์, สิ่งแวดล้อม, หลักพุทธธรรม, พระพุทธศาสนา

Abstract

The research study has two main objectives: (1) to explore the community context of Ban Pha Chor, located in Mae Sook Sub-district, Chae Hom District, Lampang Province, and (2) to analyze the Buddhist principles that contribute to the environmental conservation efforts within the community of Ban Pha Chor, Lampang Province. The research employs qualitative research methods, including descriptive analysis from data collected from sample group interviews. The findings reveal that:

Ban Pha Chor, situated in the jurisdiction of the Mae Sook Sub-district Administrative Organization, Chae Hom District, Lampang Province, lies within a reserved forest area. The community's forest covers an area of 600 rai and is rich in natural resources, including water sources and diverse fauna such as birds and insects. The forest is lush and abundant, divided into two categories: community forest and utility forest. A forest management committee oversees the maintenance and protection of the community forest's tranquility. The community of Ban Pha Chor is deeply rooted in Buddhist beliefs, which significantly influence forest management practices, as evidenced by forest ordination ceremonies, among other practices. Moreover, the community engages in social activities related to resource utilization.

The analysis of Buddhist principles for community environmental conservation in Ban Pha Chor, Lampang Province, reveals that there are numerous teachings related to nature and environmental preservation within Buddhist doctrine. Buddhism considers nature as inherent and emphasizes that everything in this world is a natural creation discovered by the Buddha himself. These teachings are shared to foster understanding and conscious coexistence with nature, recognizing their intrinsic value and impermanence. The core principles of the Sangahavathu 4 are taught to

support and bind individuals' hearts and minds, promoting a harmonious relationship. Moreover, the teachings highlight the importance of water sources and the Four Noble Truths in upholding truth for the preservation of nature.

Keywords: environmental conservation, Buddhist principles, Buddhism

บทนำ

มนุษย์มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด เพราะการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ คุณภาพชีวิตของมนุษย์จะดีหรือไม่ดี ล้วนเกิดจากผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตอย่างยิ่ง ในปัจจุบันมีการรณรงค์ให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างมากมายในหลายๆ หน่วยงานทั่วโลก แต่ยังไม่สามารถฟื้นฟูธรรมชาติได้อย่างรวดเร็วตามความต้องการ ยิ่งกว่านั้นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีสาเหตุจากความเห็นแก่ตัวและความอยากได้อยากมีของมนุษย์

ในมุมมองทางพุทธศาสนา การอนุรักษ์ธรรมชาติเป็นงานที่สำคัญของชาวพุทธมิใช่ เพราะธรรมชาติ เป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตเท่านั้น หากธรรมชาติยังเป็นสถานที่ที่เอื้อต่อการบำเพ็ญกรรมฐาน เพื่อเจริญสมาธิและปัญญา ป่าที่สงบสันต นอกจากช่วยให้จิตใจสงบได้ง่าย และยังเอื้อต่อการการมรณังตน เพื่อให้เห็นธรรมชาติของจิตใจ ทำให้ธรรมชาติภายในกลับสู่ภาวะปกติ ด้วยเหตุที่ว่า ธรรมะกับธรรมชาติ ภายในของผู้นั้นไม่มีความสมดุล ปัจจุบันมนุษย์มีความทุกข์ อ่างว้าง และว่างเปล่าในส่วนลึกของจิตวิญญาณ จึงพยายามหาทรัพย์สินเงินทองเพื่อมาเติมเต็ม สิ่งที่ขาดซึ่งไม่ว่าจะได้มามากมายเพียงใดก็ไม่สามารถเติมเต็ม ความว่างเปล่าของจิตวิญญาณ ได้อย่างแท้จริง ธรรมะช่วยให้เรารู้จักความพอเพียง มีชีวิตที่เรียบง่ายได้โดยไม่ต้องฝืนใจ สามารถเข้าถึงความสุขที่ประณีต ไม่ต้องอาศัยการเสพหรือมีวัตถุมากเกินความจำเป็นด้วยเหตุนี้ธรรมะจึงเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งในการอนุรักษ์ธรรมชาติการทำให้นมนุษย์กลับมาตระหนักถึงความเป็นจริงว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ อยู่ได้เพราะธรรมชาติควรสำนึกในบุญคุณของธรรมชาติ จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนเมื่อพิจารณาหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาแล้วครอบคลุมไม่เพียงแต่ มนุษย์ต่อมนุษย์มนุษย์ต่อสังคมแต่รวมไปถึงมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติอีกด้วยซึ่งปัจจุบันวิถีคิดและทัศนคติแบบพระพุทธศาสนา ได้รับความสนใจมากขึ้นในกลุ่มขององค์กรพัฒนาต่างๆ ในอนาคตกระแสความคิดแบบนี้ อาจขยายตัวอย่างกว้างขวางมากขึ้น และอาจเป็นที่ยอมรับทั้งโลกตะวันตกและตะวันออกก็เป็นได้ ก่อนที่จะตอบว่า พระพุทธศาสนามีส่วนร่วมและมีวิธีการช่วยแก้ไข

ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างไร ความทำความเข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อมทุกวันนี้ก่อนแล้วจึงแสวงหาจุดเหมาะสมต่อไป (พระไพศาล วิสาโล, 2553: 1-3)

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และถนอมธรรมชาติ ดังที่พระราชมุนี กล่าวไว้ว่าไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แหล่งน้ำ หรือสัตว์ป่า จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการที่จะเน้นบทบาทของผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อการบรรลุธรรม โดยการอาศัยอยู่ตามราวป่าตามเขาชีวิตของพวกเขาดำเนินไปด้วยปัญญา และศีลสิกขา อันน่าจะมีคุณค่าในแง่มุมการผลิตมากกว่าแรงงานที่ใช้ในการผลิตโลกทางวัตถุ ตัวอย่างเช่น การที่พระภิกษุบำเพ็ญสมาธิในราวป่า ก็เป็นผลโดยตรงในการรักษาป่า โดยไม่ต้องลงทุนลงแรงใดๆ เจ้าพนักงานป่าไม้ย่อมจะบอกได้ดีว่าในการที่พระเข้าไปบำเพ็ญสมาธิในป่านั้น มีผลในการอนุรักษ์ดีกว่าวิธีอื่นๆ พระพุทธองค์ทรงตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรงกำหนดพระวินัยสำหรับพระภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ เช่นบทบัญญัติที่ทรงห้ามทิ้งของสกปรกลงในแม่น้ำหรือที่สาธารณะ ห้ามพระภิกษุตัดต้นไม้ ทำลายป่า ห้ามฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ให้มีเมตตา กรุณา เป็นต้น บนพื้นฐานหลักธรรมเพื่ออนุรักษ์ต่อธรรมชาติ ความรักธรรมชาติของพระภิกษุในเบื้องต้นอาจเกิดขึ้นเพราะความจำเป็นในการแสวงหาสถานที่เงียบสงบ เพื่อการบำเพ็ญสมาธิ แต่ความชื่นชมในธรรมชาติ และประโยชน์ของธรรมชาติก็มีใช้สิ่งที่พึงมองข้ามไป ตาลบุตรพระภิกษุผู้อาศัยในเขาในถ้ำ กล่าวไว้ว่า ป่ามิใช่เป็นแค่ต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธารเท่านั้นหากยังเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนาเลยทีเดียว ดังจะเห็นได้ว่าพุทธประวัติสัมพันธ์กับป่าโดยตลอดพระพุทธองค์ ไม่เพียงประสูติใต้ต้นไม้ หากยังบำเพ็ญเพียรในป่า จนตรัสรู้ใต้ต้นไม้ และแสดงปฐมเทศนาในป่าและบำเพ็ญพุทธจริยาในป่าเกือบจะตลอดพระชนม์ชีพ จนสุดท้ายก็ปรินิพพานใต้ต้นไม้ รากฐานของพระพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งกว่าโบสถ์วิหาร หรืออาคารต่างๆ เสียอีก กล่าวได้ว่าหลักฐานพระพุทธศาสนาจะมั่นคงก็ต่อเมื่อผู้คนเข้าถึงความสว่างไสวทางปัญญาดังกล่าว การที่มีพระมารักษาป่า ส่วนหนึ่งก็เพื่อปฏิบัติธรรมในป่า อีกส่วนหนึ่งก็เพื่อรักษาป่าเอาไว้เพื่อผู้คนทั้งในปัจจุบัน และยุคต่อๆ ไปจะได้มีโอกาสสัมผัสกับธรรมชาติ จนเข้าถึงคุณค่าอันลึกซึ้งในทางจิตวิญญาณนี้คือเหตุผลสำคัญประการหนึ่งว่าทำไมพระสงฆ์และชาวพุทธ จึงควรช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคือ ช่วยกันรักษาป่า ต่อสู้กับไฟป่า และช่วยกันปลูกป่าให้ร่มครึ้ม เพราะการรักษาป่า คือการรักษาธรรม (พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2529 : 145)

ดังเช่นชุมชนบ้านผาซ้อ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง โดยมีเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน และผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม โดยการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาบางอย่างเพื่อการดูแลและป้องกันช่วยกันอนุรักษ์และบำรุงฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น

1. พิธีบวชต้นไม้ โดยการนำเอาจิวรมาพันรอบต้นไม้ ในแต่ละต้น เพื่อป้องกันมิให้ชาวบ้านเข้าไปตัดต้นไม้

2. พิธีทอดป่าไม้ต้นไม้ โดยชาวบ้านในชุมชนจะนำต้นไม้มารวมกันไว้ที่วัด แล้วให้ประชาชนไปปลูกต้นไม้ร่วมกันในบริเวณป่าชุมชนของหมู่บ้าน และวัดตลอดถึงที่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน

3. พิธีการทำบุญด้วยการปลูกต้นไม้ ชาวบ้านในชุมชนมาร่วมทำบุญ ด้วยการปลูกฝังความดี ทำให้บริบทของชุมชนมีความร่มรื่น เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทราบที่มาอันเป็นต้นตอแห่งการดำรงชีวิตที่อิงธรรมชาติได้ โดยกระบวนการทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ต้องนำหลักพุทธธรรม หรือทฤษฎีเหล่านั้นมาวิเคราะห์หาเหตุผล เพื่อประมวลให้เห็นหลักแห่งความเป็นจริงที่เป็นจุดกำเนิดแห่งการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อมในชุมชนบ้านผาซ้อ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ซึ่งวัดถ้ำผาซ้อที่ตั้งอยู่ในชุมชนประสบความสำเร็จด้านการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อมรอบๆ วัดและในชุมชนมาแล้ว ระดับดีเยี่ยม จากกรมส่งเสริมสิ่งแวดล้อมมาแล้ว ปัจจุบันยังคงดำเนินการร่วมกับชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและบริบทชุมชนบ้านผาซ้อ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง
2. เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านผาซ้อ จังหวัดลำปาง

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประชากรที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ ประชาชน และพระสงฆ์ ในชุมชนบ้านผาซ้อตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกและเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-bepth Interview) มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ เอกสารตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ในประเด็นเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง การจัดการ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่าง

ยั่งยืน โดยจะศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถา และวรรณกรรม ทางพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน ตลอดจนศึกษาความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) การเก็บรวบรวมภาคสนาม (Field survey) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมจากการเข้าร่วมพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนผาซ้อ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

3) การวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ซึ่งอาศัยข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการเข้าร่วมพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อย่างยั่งยืน ของชุมชนบ้านผาซ้อ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

4. นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียงและเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง

5. เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและบริบทชุมชนบ้านผาซ้อ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

บ้านผาซ้อ อยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง มีทั้งหมด 11 หมู่บ้าน หมู่บ้านที่อยู่ใกล้ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอแจ้ห่ม ประมาณ 9 กิโลเมตร และหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจากที่ว่าการอำเภอแจ้ห่มมากที่สุด ประมาณ 25 กิโลเมตร องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุก มีพื้นที่ประมาณ 126 ตารางกิโลเมตร หรือ 78,750 ไร่ ลำน้ำไหลผ่าน 2 สาย ได้แก่ คลองแม่สุช, ลำน้ำแม่วัง อ่างเก็บน้ำ 1 แห่ง ได้แก่ อ่างเก็บน้ำบ้านแม่สุก สถานศึกษา มี 2 แห่ง ได้แก่ 1) โรงเรียนผาซ้อวิทยา 2) ศูนย์เด็กเล็กปฐมวัย จำนวน 2 แห่ง ชุมชนบ้านผาซ้อ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ในด้านระบบเศรษฐกิจในครัวเรือนและชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่มีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง โดยมีพื้นที่อย่างน้อยครอบครัวละ 1 แปลง โดยมีโฉนดที่ดินเป็นของตนเอง แต่บางครอบครัวก็เช่าที่ดินทำกินโดยให้ผลิตผลทางการเกษตรเป็นค่าเช่า ปัจจัยการผลิตในภาคเกษตรและละครัวเรือนที่ทำการเกษตรจะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยเคมี สารปราบวัชพืช ด้านรายจ่ายนอกภาคเกษตรส่วนใหญ่ คือ ค่ารักษาพยาบาล ค่าเล่าเรียนของบุตรหลาน

ของใช้จำเป็นเช่น สบู่ ยาสีฟัน ฯลฯ ค่าอาหาร และสาธารณูปโภค บางครัวเรือนมีหนี้สิน เพราะว่าการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และกองทุนหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีเงินออมไว้กับธนาคารหมู่บ้านเพื่อฝากไว้เพื่อเอาเงินปันผล หรือฝากเพื่อสะสมทุนไว้ ในการชำระหนี้ต้องจ่ายทุกปีตามกำลังทรัพย์ที่มีอยู่ แต่ต้อง 500 บาทขึ้นไป ในด้านเศรษฐกิจแบบกึ่งยังชีพ-กึ่งพาณิชย์ ด้วยลักษณะภูมิประเทศทางด้านกายภาพ-ชีวภาพ ส่งผลให้ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน ตามกระแสพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชนชุมชนบ้านผาซ้อส่วนใหญ่ใช้ภาษาถิ่นเป็นภาษาล้านนา ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ การศึกษาของประชากรในหมู่บ้านส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถม มีป่าชุมชน จำนวน 600 ไร่ อยู่ในเขตป่าสงวน ส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณ มีต้นไม้ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ มีน้ำในแหล่งน้ำตามธรรมชาติ มีสัตว์จำพวกนกและแมลงต่างๆ อาศัยอยู่ ป่ามีความชุ่มชื้น และอุดมสมบูรณ์มาก การใช้ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ ป่าชุมชน และป่าใช้สอย มีคณะกรรมการบริหารป่าชุมชน มีหน้าที่ในการสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของป่าอนุรักษ์ป้องกันรักษาป่าชุมชน เผ่าระวังไฟป่า ป้องกันการบุกรุกจากคนนอกพื้นที่ อาศัยความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการจัดการป่า อันแสดงออกผ่าน เช่น พิธีกรรมบวชป่า เป็นต้น และทำประชาสังคมนาชุมชนในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากป่า

สภาพป่าชุมชนบ้านผาซ้อส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณ ความแตกต่างของสภาพป่าในอดีตกับปัจจุบัน ในอดีตป่าไม้ถูกตัดทำลายไปมากแทบจะหมดป่า เพราะรัฐบาลได้ให้บริษัทนายทุนสัมปทานป่าไม้ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่ปัจจุบันได้มีหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้านรณรงค์ช่วยกันฟื้นฟูป่าชุมชน ป่าขึ้น มีการปลูกป่าทดแทนและทำการจดทะเบียนกับกรมป่าไม้เป็นป่าชุมชน จึงทำให้ป่ามีความสมบูรณ์เขียวขจีอีกครั้ง ส่วนตัวชี้วัดความสมบูรณ์ของป่าดูได้จากขนาดและจำนวนของต้นไม้ว่ามีจำนวนมากพอเมื่อเทียบกับพื้นที่ ต้นไม้ที่ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ มีน้ำในแหล่งน้ำตามธรรมชาติ มีสัตว์จำพวกนกและแมลงต่าง ๆ อาศัยอยู่ ป่ามีความชุ่มชื้น เราจะรู้ได้จากการเข้าไปศึกษาธรรมชาติระบบนิเวศของป่าชุมชน ความอุดมสมบูรณ์ของป่าขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนที่ตกในแต่ละปี เพราะปีใหม่ฝนตกในปริมาณที่มากและฤดูฝนที่ยาวนาน ป่าไม้ก็จะมีวามอุดมสมบูรณ์มาก สำหรับรูปแบบการใช้และการอนุรักษ์ป่าในอดีต ในอดีตชาวบ้านสามารถเข้าไปตัดไม้ในป่าได้อย่างอิสระ โดยไม่ต้องแจ้งให้ใครทราบชาวบ้านจะตัดไม้หรือถางป่าจับของเป็นพื้นที่ทำกินก็ได้ และการอนุรักษ์ป่าในอดีตก็ไม่มีการอนุรักษ์กันอย่างจริงจังอย่างในปัจจุบัน

2. วิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านผาซ้อ จังหวัดลำปาง

ตามหลักพระพุทธศาสนาแล้วสิ่งต่างๆ ไม่มีใครเป็นนายมีอำนาจเหนือใครโดยไม่พึ่งพาอาศัยกัน สิ่งต่างๆ อาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นตามหลัก “ปฏิจจสมุปบาท” ที่ว่าเมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนั้นก็เมื่อใดสิ่งนั้นก็เกิดสิ่งนั้นก็เกิด มนุษย์อาศัยธรรมชาติ และธรรมชาติต้องอาศัยมนุษย์ มนุษย์อยู่ไม่ได้ ถ้าสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติถูกทำลาย วงจรของธรรมชาตินั้นมันยังอาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์เข้าไปทำลายวงจรของมัน เพราะมีอัตตาธิปไตยโดยถือว่าตนเองเป็นใหญ่ ต้องการเอาชนะธรรมชาติและตัดดวงเอาผลประโยชน์จากธรรมชาติ มนุษย์ไม่รู้จักความพอดี ถ้ามนุษย์จะแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม มนุษย์จะต้องปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างถูกต้องอย่างสมดุลกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตามหลักปฏิจจสมุปบาท และมนุษย์ไม่สามารถอยู่รอดเมื่อสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้กตัญญูคือรู้จักคุณค่าของธรรมชาติ และมีกตเวทิตีคือตอบแทนคุณของธรรมชาติ ผู้ใดได้ประโยชน์จากธรรมชาติแล้วยังคิดทำลายธรรมชาติผู้นั้นเป็นคนทรยศต่อมิตร (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2538 : 40)

ในหมู่บ้านผาซ้อมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ ในส่วนของการจัดการเรื่องป่าไม้ ซึ่งระบบของการจัดการชาวบ้านได้แยกป่าไม้แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ ป่าชุมชนและป่าใช้สอย โดยป่าชุมชนนั้นในการบริหารจัดการมีคณะกรรมการบริหารป่าชุมชนขึ้น ซึ่งคณะกรรมการป่าชุมชน มีเครื่องมือที่เข้ามาช่วยในการจัดการป่าชุมชนอย่างได้ผล คือ การพึ่งพาความเชื่อเรื่องพระพุทธศาสนา ผี อันแสดงผ่านเรื่องการจัดการเกี่ยวกับป่าชุมชน สร้างความสำคัญของป่าและจุดเริ่มต้นของการที่จะปลูกกระแสการอนุรักษ์ขึ้นโดยการอนุรักษ์ป่าเริ่มแรกนั้นจะมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการจัดการป่า อันแสดงออกผ่าน เช่น พิธีกรรมบวชป่า และทำประชาสังคมในชุมชนในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากป่าอันจะได้ชัดเจนว่าบริเวณรอบพื้นที่ป่านี้ตรงที่เป็นที่สำคัญ ๆ จะมีพระพุทธรูปและเครื่องเช่นบูชาอยู่ในแต่ละจุด แสดงถึงนัยสำคัญว่าหนึ่งการพัฒนาป่าโดยใช้พิธีกรรม ความเชื่อ ทางพระพุทธศาสนา คือ 1) คนไทยหรือสังคมเกรงกลัวต่อบาปและเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธศาสนา การใช้พิธีกรรม ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้จึงนับว่าจะสามารถหล่อหลอมให้คนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเมื่อรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้การพัฒนาหรือกระทำการใดก็ทำได้ง่าย 2) การกระทำผิดต่อป่าอย่างมาก ทำให้เกิดการกระทำเช่นนี้ขึ้น เพราะถ้าอย่างนั้นคงไม่มีกุศโลบายที่ต้องเอาความเชื่อทางพระพุทธศาสนา หรือพิธีกรรมอื่น ๆ เข้ามามีส่วนกับการรักษาป่า เกิดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนต่อการจัดการป่าชุมชน สร้างงาน สร้างรายได้ โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืนสืบไป

ชุมชนบ้านผาซ้อ ตำบลแม่สุก อำเภอกำแพง จังหวัดลำปาง เป็นชุมชนต้นแบบในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีท่านเจ้าอาวาสชุมชนบ้านผาซ้อ

ร่วมกับผู้นำชุมชนและชาวบ้านผาซ้อได้จัดทำโครงการการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชนบ้านผาซ้อ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ ไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา และมรรคมีองค์ 8 ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพื่อคุณภาพที่ดีขึ้นของชีวิตและเนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมนั้น มีหลายชนิดแต่ละชนิดก็มีคุณสมบัติและเอกลักษณ์ที่เฉพาะตัว ดังนั้น เพื่อให้การจัดการสามารถบรรลุเป้าหมายของแนวคิด จึงควรกำหนดหลักการจัดการ หรือแนวทางการจัดการให้สอดคล้องกับชนิด คุณสมบัติ และเอกลักษณ์เฉพาะอย่างของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมนั้น และการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งถือเป็นสิ่งที่จะประสานความกลมกลืนและสร้างมิตรภาพที่ดีระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมระหว่างคนรุ่นปัจจุบันกับคนรุ่นอนาคต เป็นกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมโดยมีเป้าหมายเพื่อคนรุ่นต่อไปเป็นประการสำคัญ เป้าหมายดังกล่าวจะบรรลุผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อคนในยุคปัจจุบันจะต้องลดความต้องการของพวกตนเองเพื่อจะได้มีทรัพยากรเหลือไว้สำหรับคนรุ่นหลัง โดยอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งในการอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืนถ้าหากเรารู้จักเลือกสรร และรู้จักนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ ให้เหมาะแก่ปัญหาที่จะแก้ โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับป่าต้นน้ำป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุด ชุมชนหรือประชาชนในท้องถิ่นจึงควรมีการพัฒนากระบวนการในการดูแลรักษาป่าต้นน้ำอย่างจริงจัง รู้จักใช้ประโยชน์จากป่าต้นน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมและในขณะเดียวกันการใช้ประโยชน์ดังกล่าวต้องส่งผลกระทบต่อสมดุลของป่าต้นน้ำให้น้อยที่สุด เช่น การบวชต้นไม้ บวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การใช้ยาสมุนไพร เป็นต้น

อภิปรายผล

1. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและบริบทชุมชนบ้านผาซ้อ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชนบ้านผาซ้อ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปางเป็นรูปแบบการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแบบบูรณาการร่วมกันโดยใช้หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ประกอบด้วย หลักอัครคัมภีร์สุตตร หลักสังคหัตถ์ 4 ความกตัญญูกตเวที หลักอริยสัจ 4 และพระสงฆ์นำหลักพุทธธรรมเหล่านี้มาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์อนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และประกอบพิธีกรรม สร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เช่น การบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ เพื่อเป็นกุศโลบายในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และแม่น้ำลำธาร มีการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยประเพณีการเลี้ยงผีเหมือง ผีฝาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ เกษริน สุขตัว

(2545) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการแนวพุทธ: กรณีศึกษา กลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำปิง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า การจัดการทรัพยากรน้ำตามหลักพุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นการจัดการทรัพยากรน้ำให้คุ้มค่าและ ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และต้องอิงอาศัยการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดทรัพยากรน้ำด้วย

ส่วนความสำคัญ ของทรัพยากรน้ำ ได้แก่ มีความสัมพันธ์ในแง่พึ่งพาอาศัยกับทรัพยากรชนิดอื่น เช่น ป่าไม้ ในลักษณะปฏิจางสมุปบาท คือ สิ่งที่อาศัยกันเกิดขึ้น ภาวะของสิ่งที่ไม่เป็นอิสระของตนต้องอาศัยกันและกันจึงเกิดขึ้นได้ เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมีการจัดการ ทรัพยากรน้ำมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตให้มนุษย์ใช้อุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ มีความสำคัญในแง่การจัดการเพื่อเกษตรกรรม และเป็นสถานที่รื่นรมย์ พักผ่อนหย่อนใจ และแสดงออกโดยผ่านหลักพุทธธรรม พระวินัย คาสนพิธี และบทบาทของพระสงฆ์ นอกจากนี้การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชนบ้านผาซ้อ ยังร่วมกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยใช้อำนาจรัฐผ่านกฎหมายและระเบียบปฏิบัติในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของกรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของหน่วยงานของรัฐ นอกจากนี้ พระภิกษุสามเณรยังเป็นแกนนำและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชาวบ้าน เป็นผู้บรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนประพฤติดี ประพฤติชอบทั้งกาย วาจาใจ และยังทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังที่ พระครูไพบุลย์พัฒนารักษ์ (2554) ได้กล่าวว่า พระสงฆ์มีความสำคัญยิ่งต่อสังคมไทย เนื่องจากพระสงฆ์มีหน้าที่สำคัญในการเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นผู้บรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้กระทำดี โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน และเป็นผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับคำกล่าวของ สุริยัน พินทอง (2554) ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมทางศาสนา พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะด้านการอบรมธรรมจริยา กล่าวคือ พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเป็นผู้บรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนประพฤติดี ประพฤติชอบทั้งกาย วาจาใจ และยังทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังจะเห็นได้จากด้านการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย สันโดษ มักร้อย

การนำหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านผาซ้อ ได้มีการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาบางอย่างขึ้นเพื่อการอนุรักษ์การดูแลป้องกันและการบำรุงฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พิธีบวชต้นไม้ พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้หรือพันธุ์ไม้ พิธีการทำบุญด้วยการปลุกต้นไม้ และพิธีสะเดาะเคราะห์ด้วยการปลุกต้นไม้ เป็นต้น ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นหลักการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำเชิงบูรณาการแนวพุทธของกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำชุมชนบ้าน

ผาซ่อ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ได้เป็นอย่างดี โดยพึ่งพาอาศัยกันอย่างเป็นมิตร และมีจิตสำนึก และเพื่อให้การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชนมีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงได้มีการ “หลอมรวม” แนวคิดต่างๆ ให้กลายเป็นรูปแบบหลักชุดเดียว เรียกว่า “หลักพุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านผาซ่อ จังหวัดลำปาง” มีความหมายอย่างชัดเจน และเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น และนำเสนอหลักการที่ว่าด้วยแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดย “หลักพุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านผาซ่อ จังหวัดลำปาง” โดยใช้วิธีการ 4 รูปแบบ ซึ่งประกอบด้วย การใช้หลักพุทธธรรม การใช้ภูมิปัญญา การใช้อำนาจรัฐ และกระบวนการชุมชน

2. หลักธรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เน้นในเรื่องระบบของการพึ่งพาอาศัย และนอกจากการพึ่งพาอาศัยกันแล้ว สิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง ก็คือ ความรู้สึกที่ติงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกใบนี้ล้วนแต่เป็นธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง แล้วนำมาเผยแผ่ให้ผู้อื่นได้รู้ได้เข้าใจและอยู่กับธรรมชาติเหล่านั้นอย่างมีสติ รู้คุณค่า รู้ประมาณ ได้แก่

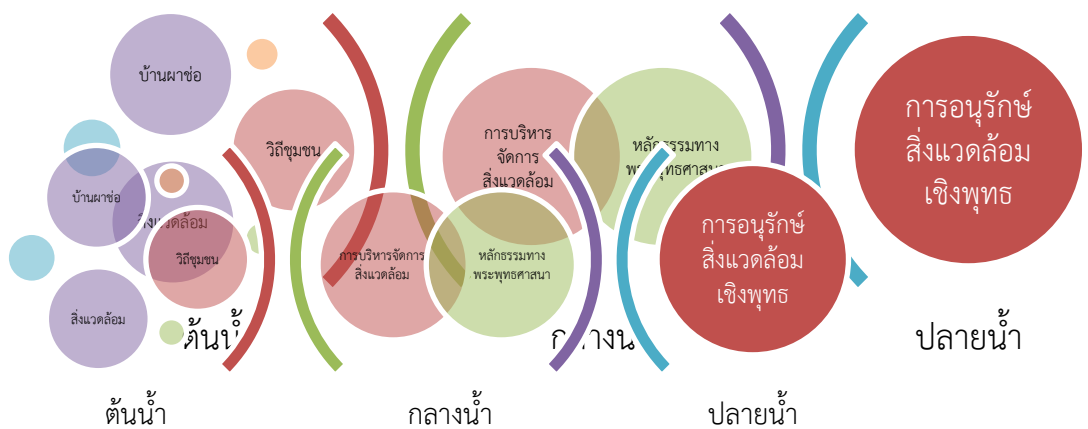
1) หลักอัครคัมภีร์สุตตร สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมาวิวัฒนาการของโลกว่า สรรพสิ่งไม่ว่าจะเป็น มนุษย์ สัตว์ พืช จุลชีพ ถึงจักรวาล หรือแม้แต่วรรณณะ 4 ที่รวมเรียกว่าโลกของสิ่งทั้งปวงนั้น จะดำรงอยู่ได้ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันตามหลักปัจจัยการ โดยไม่มีสิ่งใดที่สามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่อิงอาศัยปัจจัยอื่น พระพุทธศาสนามีแนวคิดเรื่องน้ำที่เป็นมิตรต่อกัน การจัดการทรัพยากรน้ำมุ่งเน้นเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางจิตสำนึก ภายในมากกว่าการจัดการทรัพยากรน้ำในแง่ที่เป็นทรัพยากรภายนอกแนวคิดหลักของพระพุทธศาสนาเน้นหลักการบรรลุเป้าหมายในการแสวงหาความสุขของมนุษย์ โดยที่ จะต้องไม่เป็นการเบียดเบียนตัวเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น

2) หลักสังคหวัตถุ 4 สอนให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันด้วยการให้วัตถุเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนซึ่งกันและกัน หลักสังคหวัตถุ 4 ตอบเป้าหมายของการจัดการทรัพยากรน้ำตามหลักพระพุทธศาสนา ครบทั้ง ข้อที่ 1) เพื่อแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรน้ำและปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำ 2) เพื่อสร้างจิตสำนึกในการจัดการทรัพยากรน้ำ 3) เพื่อป้องกันปัญหาการทำลายทรัพยากรน้ำ และ 4) เพื่อรักษาความสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำให้คงอยู่ต่อไป (3) ความกตัญญูทเวที การกตัญญูต่อแหล่งน้ำ จัดเป็นการกตัญญูต่อสิ่งของซึ่งเป็นหนึ่งในความกตัญญูทั้ง 5 ประการ ตัวอย่างการกตัญญูต่อน้ำในพระไตรปิฎก ประกฎในพระวินัยปิฎกว่า ห้ามมิขุทำคามสกปรกให้กับแหล่งน้ำ ห้ามขับถ่ายของเสีย ห้ามถ่ายอุจจาระ ห้ามปัสสาวะและบ้วนน้ำลายลงในแหล่งน้ำ พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “บุคคลผู้

อกัตถุญญ ย่อมถึงอนิภูตผล มีนินทา เป็นต้น ส่วนบุคคลผู้กัตถุญญ แม้พระศาสดา ก็ทรงสรรเสริญ”

องค์ความรู้ที่ได้รับการจากวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้รับการจากการวิจัยในครั้งนี้ สามารถสรุปเป็นโมเดล ได้ดังนี้

สรุป

สภาพป่าชุมชนบ้านผาซ้อ ส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณ ความแตกต่างของสภาพป่าในอดีตกับปัจจุบัน ในอดีตป่าไม้ถูกตัดทำลายไปมากแทบจะหมดป่า เพราะรัฐบาลได้ให้บริษัทนายทุนสัมปทานป่าไม้ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่ปัจจุบันได้มีหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้านรณรงค์ช่วยกันฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าขึ้น มีการปลูกป่าทดแทนและทำการจดทะเบียนกับกรมป่าไม้เป็นป่าชุมชน จึงทำให้ป่ามีความสมบูรณ์เขียวขจีอีกครั้ง เต็มไปด้วยสมุนไพรทั้งที่เป็นสมุนไพรที่ใช้ประโยชน์จากดอก เปลือก ลำต้น เหง้า หัว เมล็ด เป็นต้น ในหมู่บ้านผาซ้อมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ ในส่วนของการจัดการเรื่องป่าไม้ ซึ่งระบบของการจัดการชาวบ้านได้แยกป่าไม้แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ ป่าชุมชน และป่าใช้สอย โดยป่าชุมชนนั้นในการบริหารจัดการมีคณะกรรมการบริหารป่าชุมชนขึ้น ซึ่งคณะกรรมการป่าชุมชน มีเครื่องมือที่เข้ามาช่วยในการจัดการป่าชุมชนอย่างได้ผล คือ การพึ่งพาความเชื่อเรื่องพระพุทธศาสนา ผี อันแสดงผ่านเรื่องการจัดการเกี่ยวกับป่าชุมชน สร้างความสำคัญของป่าและจุดเริ่มต้นของการที่จะ

ปลูกกระแสการอนุรักษ์ขึ้นโดยการอนุรักษ์ป่าเริ่มแรกนั้นจะมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการจัดการป่า อันแสดงออกผ่าน เช่น พิธีกรรมบวชป่า และทำประชาสังคมในชุมชนในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากป่าอันจะได้ชัดเจนว่าบริเวณรอบพื้นที่ป่านี้ตรงที่เป็นที่สำคัญ ๆ จะมีพระพุทธรูปและเครื่องเช่นบูชาอยู่ในแต่ละจุด แสดงถึงนัยสำคัญว่าอนึ่งการพัฒนาป่าโดยใช้พิธีกรรม ความเชื่อ ทางพระพุทธศาสนา คือ 1) คนไทยหรือสังคมเกรงกลัวต่อบาปและเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธศาสนา การที่ใช้พิธีกรรม ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้จึงนับว่าจะสามารถหล่อหลอมให้คนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเมื่อรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้การพัฒนาหรือกระทำการใดก็ตามได้ง่าย 2) การกระทำผิดต่อป่าอย่างมาก ทำให้เกิดการกระทำเช่นนี้ขึ้น เพราะถ้าอย่างนั้นคงไม่มีกุศโลบายที่ต้องเอาความเชื่อทางพระพุทธศาสนา หรือพิธีกรรมอื่น ๆ เข้ามามีส่วนกับการรักษาป่า เกิดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนต่อการจัดการป่าชุมชน สร้างงาน สร้างรายได้ โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืนสืบไป

ข้อเสนอแนะ

ผู้ศึกษาวิจัยขอเสนอรูปแบบหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมในจิตใจ เพื่อการใช้กฎหมายควบคุมพฤติกรรม เพื่อการดำเนินงานแบบเครือข่าย เพื่อการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และร่วมกันใช้หลักพุทธธรรมในการอนุรักษ์ธรรมชาติของชุมชนอย่างสมบูรณ์และยั่งยืนตลอดไป

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ในระดับรัฐบาลจะต้องมีแนวนโยบายการอนุรักษ์ธรรมชาติ ตามมิติในด้านต่าง ๆ ทั้งความเชื่อ ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการชุมชน และนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนและสืบต่อกันไป

2) การนำหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชน ควรร่วมมือกันทุกภาคส่วนทั้งบ้าน วัด โรงเรียนและควรเริ่มปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติให้กับคนทุกเพศ ทุกวัยในชุมชน เพื่อทำให้เกิดความหวงแหนในธรรมชาติของชุมชน และร่วมมือกันพัฒนาให้เกิดประโยชน์กับชุมชน สร้างรายได้ ก่อเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ในชุมชน

2. ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป

1) ศึกษาแนวทางการบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่กับการอนุรักษ์ธรรมชาติของชุมชนโดยใช้หลักพุทธธรรมหมวดอื่น ๆ

2) ศึกษาเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ที่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติให้มากขึ้น

3) ศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติในหลากหลายมิติ เช่น ด้านชุมชน ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการเชิงพุทธ เพื่อเกิดองค์ความรู้ใหม่ในการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- พระไพศาล วิสาโล. (2553). *ชาวพุทธกับการรักษาป่า*. กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้.
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2529). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เกษริน สุขตัว. (2545). “บทบาทพระสงฆ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ: กรณีศึกษาการจัดการป่าต้นน้ำ อำเภอมะนัง จังหวัดพะเยา”. *การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระเมธีธรรมาภรณ์. (2538). *ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.
- พระครูโพธิ์พัฒนารักษ์. (2554). *วัดพระธาตุแม่เจดีย์ อวยพรปีใหม่ ๒๕๕๕ ต้นน้ำ ต้นความคิด ต้นปัญญา ต้นทุน*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด.
- สุรียัน พินทอง. (2554). *พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.kwc.ac.th/4prashon.htm> [28 กรกฎาคม 2554].